

Fenomenul violenței față de copii

Introducere	(2)
I. Definiții ale violenței față de copii	(3)
II. Legislația internațională și națională în domeniul abuzului față de copii	(4)
III. Tipuri și forme ale violenței	(10)
IV. Surse, cauze și factori de risc în apariția violenței	(14)
V. Consecințe ale violenței asupra dezvoltării copilului	(16)
VI. Semne ale abuzului asupra copilului	(17)
VII. Violența în școală. Forme de manifestare și părți implicate	(21)
VIII. Situații școlare care determină apariția violenței	(23)
Resurse consultate și recomandate	(27)

Introducere

Violența este una din marile probleme ale lumii contemporane. Cercetătorii în domeniu au expus nenumărate „fețe” ale violenței, fie ea interpersonală, colectivă sau orientată spre sine. Violența este o problemă complexă, strâns legată de modul de a gândi și de a se comporta al oamenilor, determinată de o multitudine de forțe din interiorul familiei sau al comunității căreia aparținem.

În ultimii ani, termenul de violență este folosit frecvent în publicații, rapoarte, statistici, materiale academice și în mass-media. Diferitele forme de violență se află pe agenda politică a instituțiilor naționale și internaționale. În 1996, Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a declarat că „violența este una dintre cele mai mari probleme de sănătate publică la nivel global”. În 2002, OMS a publicat primul Raport Global privind violența și sănătatea.

În „Studiul Organizației Națiunilor Unite privind violența asupra copiilor” (2006) se arată că la nivel global, peste 40 de milioane de copii sub 15 ani cad victime violenței în fiecare an, cu toate acestea, 97% din ei nu beneficiază de aceeași protecție legală împotriva violenței ca și adulții.

Consiliul Europei a lansat în 2002 un proiect în care s-au implicat 41 de țări europene, pentru a cerceta care este imaginea asupra violenței cotidiene în lume. *Violența școlară* a fost una dintre preocupările acestei inițiative.

Așa cum arată cercetările realizate în Moldova și experiența organizațiilor care activează în domeniul drepturilor omului, violența asupra copiilor este o gravă problemă socială. Conform studiului Ministerului Educației și UNICEF „Violența asupra copiilor”¹ (2007), 25% dintre copii spun că sunt bătuți de părinți, 13% - pedepsiți fizic de profesori, 10% - cunosc pe cineva care a fost abuzat sau molestat sexual, 40% de părinți cu copii de până la 7 ani aplică bătaia ca metodă de „educație”.

Datele oferite în 2010 de Biroul Național de Statistică arătau un număr alarmant de copii victime ale infracțiunilor². Conform aceleiași surse, 109 mii de copii sunt exploatați prin muncă.

În acest context, ghidul a fost elaborat pentru a propune cadrelor didactice repere teoretice și metodologice în activitatea de prevenire a fenomenului violenței în școală.

¹ Disponibil la http://www.unicef.org/moldova/Violence_against_children_ro.pdf

² http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Infractionalitatea/Criminalitatea_editia_2010.pdf

I. Definiții ale violenței față de copii

Cercetători și practicieni au propus de-a lungul timpului mai multe definiții ale violenței, iar deocamdată nu există o definiție universal acceptată.

Grupul Consultativ pentru Studiul ONU privind violența asupra copiilor a inclus în termenul de violență „toate formele de violență fizică, psihică și sexuală a copiilor, sub formă de abuz, neglijare, exploatare, în forme directe sau indirecte, care pun în pericol sau afectează demnitatea copilului, din punct de vedere fizic, psihologic sau statutul social și de dezvoltare.”

Violența presupune utilizarea puterii de orice natură pentru a leza integritatea fizică, psihică sau morală a unei persoane sau colectivități. Violența poate lua forma unor acțiuni fizice (loviri cu diferite obiecte, cu pumnul, piciorul) sau a unor expresii verbale (insulte, amenințări, strigăte).

În dicționarele explicative, cuvântul „violență” trimite la ceea ce se efectuează cu o forță intensă, brutală și deseori distructivă, la abuzul de forță pentru a constrânge pe cineva la ceva.

Violența asupra copilului este un fenomen complex, în definirea căruia se pun diferite accente, în funcție de perspectiva specialiștilor: psihologică, medicală, culturală, legislativă etc.

Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a definit în 2002 *violența* ca „folosirea intenționată a forței fizice sau puterii, ori amenințarea cu aplicarea acestora, față de sine, o altă persoană, un grup, care fie duce, fie are o mare probabilitate de a duce la rănire, deces, vătămare psihologică, sub-dezvoltare sau privări”.

Această definiție include actele bazate pe o relație de putere exprimată prin intimidare, amenințare sau, invers, neglijență și omisiune și exclude toate evenimentele accidentale (precum accidentele rutiere), numai dacă acestea nu implică intenția de a răni sau de a ucide.

Într-un raport publicat în 2006, OMS consideră *violența* drept „orice formă de maltratare fizică și/ sau psihică, abuz sexual, neglijare, tratare neglijentă sau exploatare în scopuri comerciale sau orice alt tip de exploatare care poate cauza daune efective sau potențiale pentru sănătatea, supraviețuirea, dezvoltarea sau demnitatea copilului în contextul unei relații de responsabilitate, încredere sau autoritate”.

Din punct de vedere juridic, *violența* este încălcarea normelor legale care apără relațiile sociale ce asigură o bună creștere și dezvoltare psiho-fizico-socială a copilului. Legislația internațională și națională stabilește dreptul copilului la protecția vieții, sănătății, demnității, integrității psihice și fizice.

Definițiile utilizate în științele sociale evidențiază contextul individual, familial și social al maltratării. *Maltratarea* este orice formă voluntară de acțiune sau omitere a unei acțiuni care este în detrimentul copilului și are loc profitând de

incapacitatea copilului de a se apăra, de a discerne între ceea ce este bine sau rău, de a căuta ajutor și de a se autoservi.

Agresivitatea este un termen utilizat în discutarea problematicii violenței. Majoritatea autorilor susțin ideea că agresivitatea ține mai mult de instinct, în timp ce violența ține mai mult de cultură, educație, context. În timp ce agresivitatea este înțeleasă ca potențialitate care îi permite persoanei să înfrunte problemele și poate fi considerată acceptabilă, violența în calitatea ei de acțiune care produce durere, este inacceptabilă.

Un alt termen legat de subiectul violenței este cel de abuz. *Abuzul* este un comportament violent sau necorespunzător îndreptat asupra copilului sau a altei persoane percepută ca aflându-se într-o situație inferioară și fără apărare și care are ca rezultat consecințe fizice și/ sau emoționale negative. Abuzul poate fi prezent între persoane de vârste apropiate, între care regulile tradiționale sociale creează o relație de putere (stereotipurile de gen creează diferențe de putere între băieți și fete), sau adulți și copii (părinți - copii, profesori - elevi).

Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie din (Nr. 45 din 01.03.2007) definește *violență în familie* drept orice acțiune sau inacțiune intenționată, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare a unor alte persoane, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comisă de un membru de familie contra unor alți membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum și contra proprietății comune sau personale.

II. Legislația internațională și națională în domeniul abuzului față de copii

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului

(adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989)

Art. 19 - Protecția față de orice formă de violență

1. Statele-părți vor lua măsuri legislative, administrative, sociale și educative corespunzătoare pentru protejarea copilului împotriva oricărei forme de violență, vătămare sau abuz fizic sau mental, de abandon sau neglijență, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv violență sexuală, în timpul cât se află în îngrijirea părinților sau a unuia dintre ei, a reprezentantului sau reprezentanților săi legali sau a oricărei persoane căreia i-a fost încredințat.

2. Aceste măsuri de protecție vor cuprinde, proceduri eficiente pentru stabilirea de programe sociale vizând acordarea de sprijin necesar copilului și celor cărora le-a fost încredințat, precum și alte forme de prevenire, ca și pentru

identificarea, raportarea retrimiteră, anchetarea, tratarea și urmărirea penală pentru cazurile de rele tratamente – descrise mai sus – aplicate copilului și vor cuprinde, de asemenea, după cum se va stabili, proceduri de intervenție judiciară.

Art. 28 - Educația

2. Statele părți vor lua măsuri corespunzătoare pentru a asigura aplicarea disciplinei școlare într-un mod compatibil cu demnitatea copilului ca ființă umană și în conformitatea cu prezenta Convenție.

Art. 29 - Scopurile educației

1. Statele părți sunt de acord că educația copilului trebuie să urmărească:

b) dezvoltarea respectului pentru drepturile omului și a libertăților fundamentale;

c) dezvoltarea respectului față de părinți, față de valorile naționale ale țării în care trăiește, ale țării din care este originar și ale civilizațiilor diferite de a sa;

d) pregătirea copilului pentru a-și asuma responsabilitățile vieții într-o societate liberă, în spiritul înțelegerii, păcii, toleranței, egalității între sexe și prieteniei între toate popoarele și grupurile etnice, naționale și religioase și persoanele de origine autohtonă.

Art. 32 - Munca copilului

1. Statele părți recunosc dreptul copilului de a fi protejat împotriva exploatării economice și exercitării unei munci ce comportă riscuri sau îi împiedică educația sau îi dăunează sănătății sau dezvoltării sale fizice, mintale, spirituale, morale sau sociale.

Art. 34 - Exploatarea sexuală

Statele părți se angajează să protejeze copilul contra oricărei forme de exploatare sexuală și de abuz sexual.

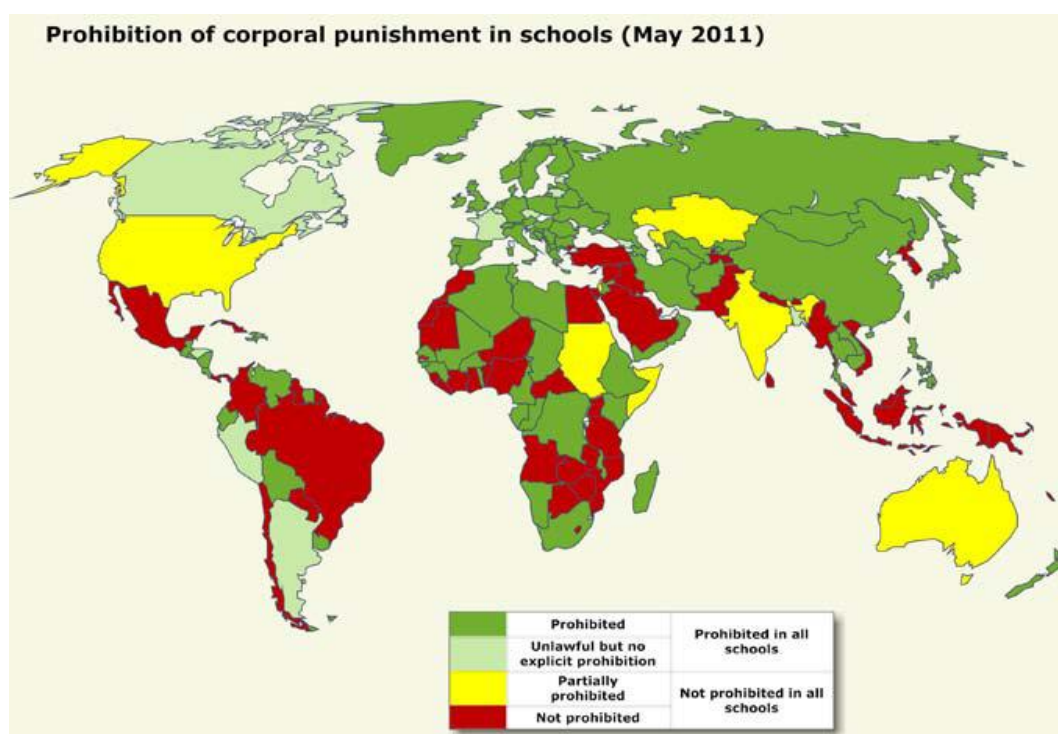
Art. 37 - Tortura sau privarea de libertate

a) nici un copil să nu fie supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Alte drepturi care se află în legătură cu dezvoltarea, protecția demnității și integrității copilului se regăsesc în art. 2 - nondiscriminarea, art. 16 - protejarea vieții private, art. 24 - sănătatea și serviciile sanitare, art. 24 - nivelul de viață, art. 31 - timpul liber, recrearea și activitățile culturale, art. 32 - abuzul de droguri, art. 35 - vânzarea, traficul și răpirea ș.a.

Inițiativa Globală de Abolire a Pedepsei Corporale a Copiilor, lansată de Consiliul Europei în aprilie 2001, are scopul să accelereze interzicerea pedepsei corporale a copiilor în întreaga lume (<http://www.endcorporalpunishment.org>). Până în iunie 2011, 117 state din toate regiunile lumii au interzis prin lege

pedeapsa corporală în școli și doar în 29 dintre aceste state copiii sunt protejați de abuzul fizic în toate mediile, inclusiv acasă.³ În unele țări legislația interzice explicit pedeapsa corporală, în altele – mai sunt necesare ajustări ale cadrului legal (de ex., interzicerea nu este explicită sau nu se referă la tot sistemul educațional). Aceste cifre arată că încă mai este mult de făcut: 80 de state din toate regiunile lumii trebuie să realizeze reforma legislației în sistemul de educație.

Constituția Republicii Moldova (Publicat : 18.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1)

Art. 24 - Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică

(1) Statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică.

(2) Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.

Art. 32 - Libertatea opiniei și a exprimării

(1) Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.

(2) Libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie.

³ Sursa: http://www.dei-belgique.be/admin/doc/1305_Schools_Report_2011_original.pdf

Art. 44 - Interzicerea muncii forțate

(1) Munca forțată este interzisă.

Art. 50 - Ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor

(2) Copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor.

(4) Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sînt interzise.

Legea privind drepturile copilului (Nr.338-XIII din 15.12.94)

Art. 4 - Dreptul la viață

(1) Dreptul copilului la viață și la inviolabilitatea fizică și psihică este garantat.

(2) Nici un copil nu poate fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante.

Art. 6 - Dreptul la inviolabilitatea persoanei, la protecție împotriva violenței fizice și psihice

Statul ocrotește inviolabilitatea persoanei copilului, protejându-l de orice formă de exploatare, discriminare, violență fizică și psihică, neadmițând comportarea plină de cruzime, grosolană, disprețuitoare, insultele și maltratările, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea ilicită de substanțe stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșetoriei, incitarea sau constrângerea de a practica orice activitate sexuală ilegală, exploatarea în scopul prostituției sau al altei practici sexuale ilegale, în pornografie și în materiale cu caracter pornografic inclusiv din partea părinților sau persoanelor subrogatorii legale, rudelor.

Art. 7 - Dreptul la apărarea demnității și onoarei

Fiecare copil are dreptul la apărarea demnității și onoarei. Atentatul la onoarea și demnitatea copilului se pedepsește în conformitate cu legislația.

Art. 11 - Dreptul la muncă

(3) Statul protejează copilul de exploatare economică și de executarea oricărei munci, ce prezintă pericol pentru sănătatea lui ori servește drept piedică în procesul de instruire, sau prejudiciază dezvoltarea lui fizică, intelectuală, spirituală și socială.

(5) Antrenarea forțată sub orice formă a copilului în câmpul muncii atrage răspundere juridică.

Codul Familiei (Nr.1316-XIV din 26.04.2001)

Art. 53 - Dreptul copilului de a fi protejat

(4) Copilul are dreptul la protecție contra abuzurilor, inclusiv contra pedepsei corporale din partea părinților sau a persoanelor care îi înlocuiesc.

(5) În cazul încălcării drepturilor și intereselor legitime ale copilului, inclusiv prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți (a unuia dintre ei) a obligațiilor de întreținere, educație și instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părintești, copilul poate să se adreseze de sine stătător autorității tutelare pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime, iar de la vârsta de 14 ani - instanței judecătorești.

(6) Persoanele cu funcții de răspundere și alți cetățeni care știu despre existența unui pericol pentru viața sau sănătatea copilului, despre încălcarea drepturilor și intereselor lui legitime sînt obligați să comunice acest fapt autorității tutelare, făcând tot posibilul pentru a proteja drepturile și interesele legitime ale copilului.

Art.62 - Exercițarea drepturilor părinților

1. Drepturile părinților nu pot fi exercitate contrar intereselor copilului lor. Părinții nu pot prejudicia sănătatea fizică și psihică a copilului.

2. Metodele de educație a copilului, alese de părinți, vor exclude comportamentul abuziv, insultele și maltratările de orice fel, discriminarea, violența psihică și fizică, aplicarea pedepselor corporale antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea substanțelor stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșitul și alte acte ilicite”

Art. 71 - Luarea copilului fără decădere din drepturile părintești

(2) În cazuri excepționale, dacă există un pericol iminent pentru viața și sănătatea copilului, autoritatea tutelară poate decide luarea copilului de la părinți, comunicând acest fapt procurorului în termen de cel mult 24 de ore.

Art. 114 - Depistarea și evidența copiilor rămași fără ocrotire părintească

(1) Persoanele cu funcții de răspundere din instituțiile de instruire, curative, de asistență socială și din altele similare, precum și alte persoane care dețin informații despre copii în situații de risc care pot determina separarea lor de părinți, sunt obligate să le comunice, în termen de 3 zile, autorității tutelare de la locul aflării copiilor.

Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie (Nr. 45 din 01.03.2007)

Art. 8 - Competențele autorităților administrației publice centrale și locale

(4) Direcțiile generale de învățămînt, tineret și sport:

**Material suport în domeniul activităților de prevenire a violenței față de copii
pentru cadre didactice, psihologi școlari și specialiști din DRÎTS
elaborat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului**

- a) asigură informarea și instruirea cadrelor didactice în vederea calificării actelor de violență în familie, aplicării metodelor și mijloacelor de prevenire a unor astfel de acte și de sesizare a autorităților abilitate;
- b) realizează, în comun cu alte autorități abilitate și în colaborare cu organizațiile neguvernamentale din domeniu, programe educaționale pentru părinți și copii în vederea prevenirii și combaterii violenței în familie;
- c) asigură desfășurarea activităților de consiliere în vederea reabilitării psihologice și psihosociale a copiilor victime ale violenței în familie;
- d) comunică autorităților abilitate, prin intermediul cadrelor didactice, sesizând de îndată în mod obligatoriu autoritatea tutelară și poliția, cazurile de violență în familie, inclusiv cazurile de violență în familie împotriva copiilor.

Art. 11 - Dreptul la protecție al victimei

(2) Persoanele cu funcție de răspundere, alte persoane care cunosc existența unui pericol pentru viața și sănătatea unei potențiale victime trebuie să comunice acest fapt autorităților abilitate cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie.

(3) Autoritățile abilitate cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie sînt obligate să reacționeze prompt la orice sesizare.

Art. 17 – Sancțiuni

(3) Nerespectarea prezentei legi de către persoanele cu funcție de răspundere și profesioniștii în domeniu este o încălcare a disciplinei muncii și atrage răspundere disciplinară în conformitate cu legislația.

Legea Învățămîntului (Nr.547-XIII din 21.07.1995)

Art. 57 - Drepturile elevilor și studenților

(1) În instituțiile de învățămînt de toate gradele se respectă drepturile și libertățile elevilor și studenților. Sunt interzise pedepsele corporale, aplicarea sub orice formă a metodelor de violență fizică sau psihică.

Codul muncii (Nr. 154 din 28.03.2003)

Art. 86 - Concedierea

n) aplicarea, chiar și o singură dată, de către un cadru didactic a violenței fizice sau psihice față de discipoli.

Codul Penal (Nr. 985 din 18.04.2002)

Art. 145 - Omorul intenționat

Art. 146 - Omorul săvîrșit în stare de afect

Art. 150 - Determinarea la sinucidere

Material suport în domeniul activităților de prevenire a violenței față de copii
pentru cadre didactice, psihologi școlari și specialiști din DRÎTS
elaborat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului

Art. 151 - Vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății

Art. 152 - Vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății

Art. 153 - Vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale sau a sănătății

Art. 154 - Maltratarea intenționată sau alte acte de violență

Art. 155 - Amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății

Art. 163 - Lăsarea în primejdie

Art. 171 - Violul

Art. 172 - Acțiuni violente cu caracter sexual

Art. 173 - Hărțuirea sexuală

Art. 174 - Raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani

Art. 201¹ - Violența în familie

Codul Contravențional (Nr. 218 din 24.10.2008)

Art. 58 - Antrenarea minorului la munci care prezintă pericol pentru sănătatea lui

Art. 63 - Neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului

Art. 65 - Necomunicarea despre existența unui pericol pentru viața ori sănătatea copilului

Art. 78 - Vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale

Art. 91 - Fumatul și consumul de băuturi alcoolice în locuri interzise, comercializarea către minori a produselor din tutun și a băuturilor alcoolice

III. Tipuri și forme ale violenței

Specialiștii au elaborat pe parcursul timpului diverse tipologii ale violenței. O parte dintre acestea pun în discuție faptul că există grade diferite de violență, care poate fi considerată ca un continuum, de la forme minore – împingere, bruscare, gesturi fizice, expresii verbale jignitoare – până la forme majore și chiar letale.

Violența directă este definită drept comportamentul unei persoane îndreptat împotriva altei persoane, care în mod intenționat amenință, încearcă să producă sau produce rănirea fizică a acesteia.

Violența indirectă se referă la situațiile în care agresorul se folosește de structura socială și de ceilalți pentru a prejudicia ținta, el nefiind implicat în mod direct (bârfe, răspândirea de zvonuri depreciative la adresa unei persoane, marginalizare socială). Există o mare probabilitate ca abuzatorul să treacă neobservat și să nu suporte consecințele comportamentului său.

Sociologul Johan Galtung a folosit termenul de „violență structurală” cu referire la violență ca parte constitutivă a sistemului social, care iese la lumină atunci când apar raporturi inegale de forță și, prin urmare, șanse inegale de viață (de ex. inechitatea distribuirii veniturilor, a șanselor de educație etc.).

În funcție de planul de manifestare a abuzului, se pot distinge:

- violența fizică, efectele căreia vizează atât sănătatea și integritatea corporală a victimei, cât și starea sa psihologică: imagine de sine negativă, teamă, depresie;
- violența verbală, psihologică, afectează în principal stima de sine: victimele se simt devalorizate, își pierd încrederea în posibilitățile proprii, devin anxioase (extrem de neliniștite și nesigure).

În funcție de ținta acțiunilor violente, violența se împarte în trei tipuri:

- violența față de sine: sinuciderea, abuzul și comportamentul autodistructiv (fizică, psihologică, privațiuni, neglijența față de sine);
- violența interpersonală: violență provocată de o altă persoană sau de un mic grup de indivizi (violența familială, de cuplu, comunitară - între persoane care nu sunt rude și care pot chiar să nu se cunoască);
- violența colectivă: violență provocată de grupuri mai mari, cum ar fi statele, grupurile organizate.

OMS (2002) definește patru tipuri de abuz al copilului: abuzul emoțional, abuzul fizic, abuzul sexual și neglijarea. Aceste forme se suprapun, astfel încât abuzul sexual îl conține și pe cel fizic și emoțional, în timp ce abuzul fizic îl conține pe cel emoțional.

Abuz emoțional – acționare psihică asupra copilului, unică sau repetată, atitudine neglijentă sau ostilă, alte comportamente ale părinților sau îngrijitorilor, care provoacă unui copil deformări ale autoaprecierii, pierderea încrederii în sine și complică procesul de dezvoltare și socializare a copilului. Mai frecvent sunt întâlnite următoarele forme de abuz emoțional: respingerea, izolarea, terorizarea, coruperea, ignorarea.

Neglijare – incapacitatea cronică a părintelui sau îngrijitorului de a satisface nevoile de bază ale copilului, precum hrana, îmbrăcămintea, adăpostul, îngrijirea medicală, oportunități educaționale, protecție și supraveghere. Cele mai grave forme de neglijare sunt:

**Material suport în domeniul activităților de prevenire a violenței față de copii
pentru cadre didactice, psihologi școlari și specialiști din DRÎTS
elaborat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului**

- neasigurarea unei alimentații adecvate nevoilor de dezvoltare ale copilului
- neasigurarea cu îmbrăcăminte adecvată
- dezinteres față de starea de sănătate a copilului
- locuință cu spațiu și igienă necorespunzătoare
- supraveghere insuficientă
- lipsă de preocupare pentru educația copilului
- privarea copilului de afecțiune
- abandonul copilului

Abuz fizic – agresarea copilului în mod intenționat de către adultul în grija căruia se află, provocarea de leziuni sau otrăvirea copilului. Cel mai des, abuzul fizic presupune:

- bătăi cu mâna sau cu un obiect (furtun, cablu, vargă), aplicate pe oricare parte a corpului
- scuturarea copilului
- punerea copilului în genunchi
- legarea copilului
- lovirea copilului de obiecte
- trasul de păr și de urechi
- arderea sau otrăvirea lui

Pedeapsa corporală, deși în mod tradițional este percepută că metodă de disciplinare, de asemenea constituie un abuz fizic.

Exploatarea prin muncă, definită de Organizația Internațională a Muncii ca „orice formă de muncă a copilului, de ale cărei beneficii profită un adult și care are drept consecință afectarea dezvoltării, educației și moralității copilului” este o altă formă de abuz fizic al copilului.

Abuz sexual – antrenarea copilului într-o activitate, realizată cu intenția de a produce plăcere sau de a satisface nevoile unui adult sau ale unui alt copil, care, prin vârstă și dezvoltare, se află față de el într-o relație de răspundere, încredere sau putere. Abuzul sexual al copilului poate avea mai multe forme:

- abuzul sexual cu contact (cu sau fără penetrare);
- abuzul sexual fără contact (voyeurism, exhibiționism, implicarea copilului în producerea pornografiei, incitare la prostituție, hărțuire sexuală).

**Material suport în domeniul activităților de prevenire a violenței față de copii
pentru cadre didactice, psihologi școlari și specialiști din DRÎTS
elaborat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului**

Legea Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea violenței în familie definește următoarele tipuri de violență:

- *violență fizică* - vătămare intenționată a integrității corporale ori a sănătății prin lovire, îmbrîncire, trîntire, tragere de păr, înțepare, tăiere, ardere, strangulare, mușcare, în orice formă și de orice intensitate, prin otrăvire, intoxicare, alte acțiuni cu efect similar;
- *violență sexuală* - orice violență cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală în cadrul familiei sau în alte relații interpersonale, cum ar fi violul conjugal, interzicerea folosirii metodelor de contracepție, hărțuirea sexuală; orice conduită sexuală nedorită, impusă; obligarea practicării prostituției; orice comportament sexual ilegal în raport cu un membru de familie minor, inclusiv prin mîngîieri, sărutări, pozare a copilului și prin alte atingeri nedorite cu tentă sexuală; alte acțiuni cu efect similar;
- *violență psihologică* - impunere a voinței sau a controlului personal, provocare a stărilor de tensiune și de suferință psihică prin ofense, luare în deridere, înjurare, insultare, poreclire, șantajare, distrugere demonstrativă a obiectelor, prin amenințări verbale, prin afișare ostentativă a armelor sau prin lovire a animalelor domestice; neglijare; implicare în viața personală; acte de gelozie; impunere a izolării prin detenție, inclusiv în locuința familială; izolare de familie, de comunitate, de prieteni; interzicere a realizării profesionale, interzicere a frecventării instituției de învățămînt; deposedare de acte de identitate; privare intenționată de acces la informație; alte acțiuni cu efect similar;
- *violență spirituală* - subestimare sau diminuare a importanței satisfacerii necesităților moral-spirituale prin interzicere, limitare, ridiculizare, penalizare a aspirațiilor membrilor de familie, prin interzicere, limitare, luare în deridere sau pedepsire a accesului la valorile culturale, etnice, lingvistice sau religioase; impunere a unui sistem de valori personal inacceptabile; alte acțiuni cu efect similar sau cu repercusiuni similare;
- *violență economică* - privare de mijloace economice, inclusiv lipsire de mijloace de existență primară, cum ar fi hrană, medicamente, obiecte de primă necesitate; abuz de variate situații de superioritate pentru a sustrage bunurile persoanei; interzicere a dreptului de a poseda, folosi și dispune de bunurile comune; control inechitabil asupra bunurilor și resurselor comune; refuz de a susține familia; impunere la munci grele și nocive în detrimentul sănătății, inclusiv a unui membru de familie minor; alte acțiuni cu efect similar.

IV. Surse, cauze și factori de risc în apariția violenței

Înțelegerea fenomenului violenței necesită analiza unei multitudini de factori care acționează la diferite niveluri și se influențează reciproc. Cercetările care au abordat tema violenței au propus diferite clasificări ale cauzelor sau factorilor de risc în apariția fenomenului, uneori făcând o distincție între cauze și factori de risc, alții considerându-le identice. O tipologie a factorilor de risc în apariția violenței trebuie să se refere la individ, cu caracteristicile sale personale, la sistemul său de relații și la influențele din mediu. O astfel de tipologie a fost elaborată de OMS (*Modelul ecologic al factorilor de risc pentru abuzul față de copil*, 2006) și ia în considerație:

- *Factori individuali, care se referă la caracteristici biologice, psihologice și de experiență personală ale părinților și/ sau copiilor*
 - nivel scăzut al stimei de sine
 - dificultăți de concentrare a atenției și hiperactivitate
 - posibilități limitate de autocontrol
 - insuficiente cunoștințe, atitudini și abilități pentru o relaționare nonviolentă
 - lipsa comunicării, a sentimentului de apartenență la comunitate
 - retard mintal
 - consum de alcool și droguri
 - experiența de victimă sau martor al abuzului în relațiile interpersonale

- *Factori interpersonali, reieșiți din relațiile de familie, cu îngrijitorii, prietenii, vecinii ș.a. și care pot influența factorii individuali*
 - comportament autoritar față de copii
 - expunerea copilului la conflicte și acte de violență în familie
 - reguli de disciplină dure sau prea permissive
 - experiența pedepsei fizice și a altor forme de abuz
 - lipsa de implicare în viața copiilor, slaba supraveghere a acestora
 - lipsă sau insuficiență a afecțiunii și suportului părintesc
 - părinți sau frați cu comportament delicvent
 - divorțul sau separarea părinților
 - discriminarea familiei pe motive etnice, religioase etc.

Material suport în domeniul activităților de prevenire a violenței față de copii
pentru cadre didactice, psihologi școlari și specialiști din DRÎTS
elaborat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului

- *Factori comunitari/ societali care exprimă normele, valorile promovate și capacitatea instituțiilor de a preveni și reacționa la abuz*
 - norme sociale care tolerează comportamentele violente (de ex. pedepsirea copiilor de către părinți)
 - discriminarea și dezechilibre ale puterii dintre diferite grupuri sociale (bărbați și femei, părinți și copii, diferite etnii etc.)
 - cadrul legal permisiv
 - lipsa serviciilor de protecție a copilului și familiei
 - sărăcia, urbanizarea
 - participare comunitară redusă
 - vecinătăți dezorganizate social
 - influența mass-media
 - accesibilitatea drogurilor, armelor

V. Consecințe ale violenței asupra dezvoltării copilului

Toate formele de abuz îi fac pe copii să sufere. Tabloul de reacții ale copilului la experiența de abuz sau neglijare variază în funcție de mai mulți factori, printre care: vârsta copilului, frecvența abuzului, sprijinul pe care îl primește copilul, persoana agresorului ș.a. Reacțiile imediate la experiența abuzului se manifestă în plan afectiv, cognitiv, comportamental, corporal (somatic).

<i>Abuzul are consecințe</i>			
<i>fizice</i>	<i>la nivel psihic</i>	<i>la nivel corporal</i>	<i>la nivel de comportament</i>
- Echimoze - Hematoame - Fracturi - Răni - Leziuni interne - Suprafețe de piele înroșite - Arsuri însoțite de greață	- Teama - Fobii - Sentiment de vinovăție, jenă - Insecuritate - Depresie - Neîncredere în propria persoană - Anxietate determinată de persoane, situații, evenimente ce au caracterizat situația de abuz	- Stări de vomă - Dureri de cap - Amețeli - Enurezis - Tulburări ale somnului - Tulburări alimentare - Boli de piele - Atacuri de sufocare, senzația de nod în gat	- Reușita școlară scăzută/ dificultăți de învățare - Absenteism, abandon școlar - Violență - Impulsivitate - Neîncredere alții - Consum de substanțe - Suicid sau tentativă de suicid - Comportament sexualizat - Hiperactivitate și deficit de atenție - Tulburări de vorbire, bătăiala - Fuga de acasă

Dezvoltarea copilului este în mare măsură influențată de gradul de securitate al anturajului său, modelul de comunicare de care beneficiază în familie și de posibilitățile de explorare și învățare. Experiența de abuz sau neglijare este o traumă care afectează starea actuală a copilului și dezvoltarea acestuia în

viitor. Pus în situația de a supraviețui violenței, un copil încearcă să depășească suferința trăită, ceea ce solicită la maxim resursele sale interioare. În timp, consecințele imediate ale violenței se transformă în consecințe pe termen lung.

- Sub-dezvoltare
- Izolare
- Tulburări de relaționare, adaptare și integrare socială
- Dificultăți de integrare profesională
- Dificultăți în construirea unui cuplu
- Violență domestică (conjugală, în relația cu propriii copii)
- Comportament agresiv față de alte persoane
- Disfuncții în sfera sexuală și a reproducerii
- Schimbări frecvente de parteneri sexuali
- Consum excesiv de alcool sau droguri
- Amintiri obsesive
- Depresie
- Automutilare și alte comportamente autodistructive

VI. Semne ale abuzului asupra copilului

Pentru a recunoaște abuzul asupra copilului, este important ca educatorii, învățătorii, profesorii să cunoască semnele specifice ale abuzului sau neglijării, fiind receptivi la indicii manifestați în comportamentul copiilor, părinților sau al altor responsabili legali ai copilului. În general, trebuie să vă alarmeze schimbările în felul de a fi al copilului, care nu sunt legate de vârsta acestuia și procesele determinate de dezvoltarea sa, interferează cu reușita școlară și frecventarea orelor.

Nici unul dintre semnele prezentate în continuare nu indică în mod automat un abuz. Oricare dintre ele poate fi găsit la orice părinte sau copil, într-un moment sau altul. Dar când semnele apar în mod repetat sau combinate, ele trebuie să determine personalul didactic să acorde atenție sporită situației și să ia în considerare posibilitatea unui abuz asupra copilului.

Semne ale abuzului sau neglijării	
La copil	La părinte
Prezintă schimbări neașteptate de comportament sau de randament școlar	Arată interes scăzut pentru copil
Nu a primit ajutor pentru problemele fizice sau medicale supuse atenției părinților	Neagă existența problemelor de acasă sau de la școală ale copilului sau dă vina pe acesta
Are probleme de învățare care nu pot avea cauze fizice sau de natură psihică	Îl vede pe copil ca fiind în întregime rău, fără valoare sau ca pe o povară
Este întotdeauna circumspect, ca și cum ar aștepta mereu să se întâmple ceva rău	Cere perfecțiunea sau un nivel de performanță fizică sau academică la care copilul nu poate ajunge
Îi lipsește supravegherea unui adult	Îi cere copilului să îi arate grijă, atenție și satisfacerea nevoilor sale afective
Se plânge tot timpul, se străduiește prea mult sau este prea responsabil	
În relația dintre părinte și copil	
Se ating sau se privesc rareori Manifestă o atitudine negativă în relația lor Declară că nu se plac	

Semne ale abuzului fizic	
Copil	Părinte (sau altă persoană)
Are arsuri, mușcături, vânătăi, oase rupte sau ochi învinețiți în mod inexplicabil	Dă explicații neconvingătoare, contradictorii sau nu dă nici o explicație privind rănilor copilului
Are vânătăi vechi sau alte semne vizibile, după o absență de la școală (nu toate vătămările au și semne exterioare!)	Describe copilul ca fiind „rău” sau într-un alt mod negativ
Pare înspăimântat de părinți și protestează, amână, refuză sau plânge când trebuie să meargă acasă	Utilizează pedepse fizice dure
Se sperie de gesturi bruște	A fost abuzat în copilărie
Are privire speriată	
Tresare des (la ridicarea vocii, la mișcări îndreptate spre el)	

**Material suport în domeniul activităților de prevenire a violenței față de copii
pentru cadre didactice, psihologi școlari și specialiști din DRÎTS
elaborat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului**

Are gesturi de apărare în cazuri neutre, interpretate ca atac fizic la propria persoană	
Declară că a fost bătut de un părinte sau de o altă persoană care îl îngrijește	
Se gârbovește atunci când se așteaptă la un pericol	

Nu poate fi considerat abuz fizic:

- vătămare foarte mică a copilului, însoțită de o responsabilitate asumată din partea adultului
- vătămare semnificativă a copilului, iar adultul nu poate fi considerat responsabil

Semne ale neglijării	
Copil	Părinte (sau altă persoană)
Nu a beneficiat de îngrijire medicală sau stomatologică necesară la timp, vaccinări sau tratament oftalmologic ori ochelari	Pare să fie indiferent față de copil
Este adesea murdar și miroase neplăcut	Pare apatic sau deprimat
Nu are haine adecvate anotimpului și temperaturii de afară	Se comportă irațional sau într-o manieră ciudată
Consumă alcool sau alte droguri	Consumă alcool sau alte droguri
Este orientat spre alte activități în detrimentul celor școlare (îngrijirea fraților mai mici, munci gospodărești etc.)	
Este abandonat sau lăsat fără supraveghere	
Spune că nu are pe nimeni acasă care să-l îngrijească	

Semne ale abuzului sexual	
Copil	Părinte (sau altă persoană)
Are dificultăți la mers sau când stă pe scaun.	Este excesiv de protector cu copilul, limitând sever contactul acestuia cu alți copii, în special de sex opus
Refuză brusc să se schimbe pentru ora de educație fizică sau refuză să participe la activități fizice	Este secretos și izolat
Dă dovadă de cunoștințe sau comportament sexual ciudat, sofisticat sau neobișnuit	Describe dificultăți în căsnicie care implică lupte pentru putere în familie sau relații sexuale
Contractează o boală venerică sau, în cazul unei fete, rămâne însărcinată	
Fuge de acasă	
Acuză abuzul sexual din partea unui părinte sau altei persoane în grija căreia se află	

Semne ale abuzului emoțional	
Copil	Părinte (sau altă persoană)
Are un comportament alcătuit din extreme, cum ar fi comportamentul servil sau revendicativ exagerat, pasivitate sau agresivitate extremă	Acuză, ceartă și minimalizează copilul în mod constant
Este fie prea matur (îngrijește un alt copil, de exemplu), fie prea infantil (se leagănă sau dă din cap în mod frecvent)	Nu este preocupat de soarta copilului și refuză să ia în considerare problemele copilului la școală
Este întârziat în dezvoltarea fizică sau emoțională	Respinge copilul în mod evident
Are o imagine de sine negativă, nu are încredere în sine, are un sentiment de insecuritate	Este extrem de critic și negativ în raport cu copilul
Încearcă să se sinucidă	Părinții sunt violenți unul cu altul
Este privat de atenția părinților/îngrijitorului	În familie se consumă alcool
Declară o lipsă de atașament față de părinți	Manifestă ironie, sarcasm, dispreț față de copil
Are stări depresive, de vinovăție	Adulții din preajma copilului au cerințe exagerate față de rezultatele școlare sau comportamentul acestuia

VII. Violența în școală. Forme de manifestare și părți implicate

Studiul Națiunilor Unite asupra violenței față de copii (2006) a identificat cinci locuri/ medii/ contexte unde copiii sunt abuzați: casa și familia, școala și alte medii educaționale, instituții și penitenciare, locul de lucru și comunitatea. Aceasta este situația constatată în diferite țări ale lumii. Fiind un fenomen multidimensional, violența necesită și o reacție multidisciplinară.

La nivel internațional, lucrările de specialitate prezintă câteva tendințe în ceea ce privește formele de manifestare a violenței în școala contemporană:

- trecerea de la violența fizică, *directă, vizibilă*, la forme mai *subtile*, mascate sub forma unei violențe indirecte, situată la nivelul valorilor promovate, la nivelul tipurilor de relații din spațiul școlii și a impunerii unor anumite modele dorite de comportamente;
- creșterea cazurilor de violență care *au ca fundament diferențele* etnice, religioase, de statut social sau de gen;

Deci, violența poate fi înțeleasă în dimensiunea sa **obiectivă** – acțiuni de agresivitate manifestă, evident violente (fizică, verbală sau nonverbală) și în dimensiune **subiectivă** – acțiuni ce țin de valori, de tipurile de relații sau de cultura școlară, violențe mai subtile. Aspectele subiective ale relațiilor din spațiul școlii (cum ar fi relația de autoritate, stilurile didactice, metodele de predare sau relația părinți-profesori-elevi) nu sunt direct asociate cu fenomenul violenței. Cu toate acestea, sunt studii care arată că o parte dintre elevi (peste o treime în raportul de studiu asupra violenței școlare efectuat în România în 2005) percep spațiul școlar ca un mediu lipsit de securitate, în care nu se simt protejați față de violența unor colegi, a profesorilor sau a altor persoane din jurul școlii. Sentimentul de siguranță diferă mult de la un elev la altul, la fel ca și normele sau valorile prin prisma cărora un fapt este caracterizat ca violent.

- multiplicarea formelor de *violență asupra profesorilor*;
- creșterea numărului fenomenelor de *violență gravă* în școală, care intră sub incidența legii (crime, violuri, utilizarea armelor de foc) ca urmare a extinderii violenței din societate;
- răspândirea fenomenelor de violență *din afara școlii* sau din imediata apropiere a acesteia, *la spațiul școlar propriu-zis*.

În contextul școlii, tipul cel mai răspândit de violență este cea interpersonală, care are loc în relațiile profesori – elevi și în relațiile dintre elevi și poate lua diverse forme:

- Violența fizică (bruscare, împingere, lovire, rănire)

**Material suport în domeniul activităților de prevenire a violenței față de copii
pentru cadre didactice, psihologi școlari și specialiști din DRÎTS
elaborat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului**

- Violența psihologică / verbală (poreclire, tachinare, ironizare, imitare, amenințare, hărțuire, racket: stoarcere de bani prin intimidare și violență, extorsiune)
- Violența sexuală (viol, hărțuire)
- Privațiuni și neglijarea
- Violența economică, formă care afectează bunurile materiale (distrugere de bunuri, furt)

Specificul violenței în școală constă în rolul jucat de **funcționarea școlii ca instituție educativă** în apariția majorității formelor de violență, inclusiv a celor invizibile.

Astfel, raportul de putere instituit, regulamentele școlare, atitudinile ironice ale unor profesori, caracteristicile unor probe de evaluare, toate acestea reprezintă surse de violență. Unele surse ale violenței în mediul școlar sunt mai greu de identificat pentru că se regăsesc la nivelul relațiilor care se stabilesc între diferiți actori ai școlii, al modului de înțelegere și de raportare al acestora la valori și norme comune, la nivelul practicilor și al comunicării – aspecte mai subtile și mai greu de surprins. Pentru a înțelege formele și efectele violenței școlare este foarte importantă studierea reprezentărilor elevilor, profesorilor și altor adulți, deoarece experiențele, viziunile și opiniile legate de violență au un puternic caracter subiectiv.

Violențele între elevi, care nu au *aparent* nici o legătură cu profesorul, de fapt, sunt legate direct de modul în care profesorul organizează climatul socio-emoțional și interacțiunile din clasă:

- Toate *violențele obiective, vizibile apar ca răspuns la cele subiective*: violența emoțională reieșită din organizarea procesului educațional creează frustrări, pregătind în acest mod starea psihologică a elevilor de trecere la acțiuni violente (Debarbieux, 1991). De exemplu, nedreptatea sau etichetările profesorilor pot avea mai multe efecte: o reacție violentă a victimei față de profesor, un act de vandalism sau fuga de la ore etc.
- *Aplicarea violenței de către profesor* (constrângeri, manipulări, pedepse, jigniri, amenințări, etichetări, neglijarea unor elevi și favorizarea altora etc.) dau ocazia elevilor să învețe, prin observarea unui *model*, exact comportamentul interzis de profesor și de regulile școlare.

VIII. Situații școlare care determină apariția violenței

Fără a micșora importanța factorilor de mediu familial și social, cercetările (de ex., Neamțu Cristina: Devianța școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor, Iași, Polirom, 2003) arată că mediul școlar aduce numeroase surse de apariție a comportamentelor violente ale elevilor. Lista care urmează a situațiilor școlare tensionante nu este exhaustivă, iar unele surse pot să nu fie relevante pentru școala dvs.

- Înțelegerea relației pedagogice ca o relație de putere, în care profesorul domină elevii, iar elevii se lasă dominați. În timp ce o formă de violență frecvent menționată de profesori este zgomotul produs prin comunicarea neautorizată între elevi, elevii percep lipsa de comunicare ca fiind una dintre principalele forme de violență a profesorilor față de elevi, alături de nedreptatea și lipsa de înțelegere.
- Decalajul dintre aspirațiile/ valorile elevilor și practica școlară, vizibil sub diferite aspecte. Completați tabelul de mai jos cu alte nepotriviri care ar putea sta la baza apariției situațiilor de violență între profesori și elevi

Elevii	Profesorii
- vor să fie tratați ca ființe mature, responsabile	- percep elevii ca fiind dependenți de știința lor
- doresc un stil al disciplinei școlare bazat pe negociere, care să țină cont de capacitatea lor de autodirijare	- preferă stilul bazat pe supraveghere și control excesiv
- pun preț pe utilitatea imediată a cunoștințelor, care îi ajută să se îndrepte spre profesia dorită	- valorizează învățarea, cultura și moralitatea
- doresc răspunsuri la întrebări din viața de zi cu zi și nu îi interesează teoria	- au o disciplină de predat, după o anumită programă, căci „vine inspecția în control”
- sunt interesați mai ales de notă decât de ceea ce învață	- sunt interesați mai ales de achizițiile elevilor în plan cognitiv
- își doresc profesori înțelegători, apropiați, deschiși la dialog, empatici, capabili să personalizeze relația pedagogică	- își doresc elevi liniștiți și conformiști, care să nu comunice fără permisiune, la subiecte care sunt în afara lecției

- **Violența verbală**

Deși am putea crede că nimic nu e mai grav decât comportamentul agresiv fizic, nu vom ști niciodată care este impactul mesajelor verbale pe care le transmitem elevilor. Uneori, mesajele ironice, tonul ridicat, injuriile, jignirile sau insultele pot afecta chiar mai profund personalitatea în devenire a elevilor. Elevii din cercetarea efectuată în România considerau acest tip de comportament al profesorilor ca fiind cea mai frecventă formă de agresiune.

- **Comunicarea într-un singur sens** (de la profesor la elev, când elevului nu i se oferă ocazia de a răspunde imediat și direct) și oportunitățile limitate ale elevilor de a comunica între ei în procesul de învățare au efecte psihologice nedorite asupra elevilor:

- frustrare – elevul nu poate comunica ușor, este incapabil să ceară clarificări;
- apatie – apare lipsa de interes și de implicare;
- teamă – dacă profesorul se comportă de parcă ar fi „stăpînul” comunicării, induce elevilor săi frica de a vorbi;
- dependență – elevul așteaptă ca profesorul să ofere toată informația necesară, devenind incapabil să analizeze singur lucrurile, nu mai are inițiativă;
- ostilitate – elevii pot înceta să mai vină la ore, căutând strategii de îndepărtare de profesor.

- **Lipsa de transparență în evaluarea elevilor**

Abordarea participativă în evaluare se bazează pe progresul individual, transparență și o participare cât mai activă a elevilor în acest proces. În afară de aceasta, are calitatea de a reduce și posibilele surse de tensiune între elevi și profesor în procesul evaluării. Câteva întrebări importante, răspunsul la care vă poate ajuta să schimbați atitudinea de control a învățării pe una de sprijin, facilitare:

- În ce mod ar putea fi implicați elevii în procesul de evaluare astfel încât acesta să nu mai reprezinte o sursă de tensiune sau de conflict între elevi și profesori?
- Cum ar putea fi utilizată evaluarea pentru a dezvăța comportamentul neadecvat sau violent al elevilor și nu doar pentru a sancționa sau blama astfel de comportamente?
- Sunt profesorii conștienți de riscurile și consecințele unui anumit mod de evaluare sau sancțiune a unor comportamente ale elevilor?

- **Utilizarea notei mici la disciplină pentru a sancționa comportamente nedorite**

Atunci când evaluați drept negativă o atitudine, atunci când vi se pare nepotrivit un cuvânt sau o expresie a unui elev, atunci când cineva vă anunță că un eveniment violent s-a petrecut:

- acordați prezumția de nevinovăție, până când aveți toate probele, toate punctele de vedere, inclusiv a celor implicați direct;
- nu aplicați o sancțiune înainte de a înțelege argumentele celui care a încălcat regula;
- încercați să identificați cauzele și să nu judecați imediat numai după efecte;
- ascultați opinia elevilor atunci când stabiliți o sancțiune.

- **Atitudini discriminative și marginalizarea unor elevi în activitatea la clasă**

Lansați în discuțiile cu profesorii din școală teme ca: egalitatea de șanse, discriminare în educație, dimensiunea de gen etc. Stimulați reflecții ale cadrelor didactice asupra propriilor comportamente.

- Ce șanse de reușită școlară cred ca au elevii care provin din medii socio-culturale defavorizate?
- Există diferențe în performanțele școlare ale fetelor în raport cu cele ale băieților? În ce mod obțin fetele performanțe deosebite? Dar băieții? Cum se explică aceste diferențe?

- **Modul nonparticipativ de a organiza învățarea** și lipsa de încurajare a inițiativelor personale ale elevilor în învățare, însoțite de imobilitatea, caracterul static al procesului de educație (în spații închise, artificiale, în bănci)

Ce simt elevii atunci când învățarea le este prezentată ca un lung șir de monologuri ale profesorilor, chiar dacă ele sunt interesante din punct de vedere științific și pregătite minuțios. Care este nivelul de motivație și interes al elevilor dacă lecțiile sunt organizate altfel? Oare o lecție care presupune comunicarea cu colegii, împărtășirea propriilor experiențe anterioare legate de tema lecției, exercițiile de cercetare în grup nu ar oferi mult mai multe satisfacții și beneficii elevilor? Toate acestea presupun o participare activă și inițiativă din partea elevilor. Elevul nu mai este un actor pasiv, el are ocazia să-și expună părerile, poate comunica și poate interacționa cu ceilalți. În același timp, participarea activă a elevului și comunicarea reprezintă modalități eficiente de detensionare a stărilor negative pe care le resimt elevii în mediul școlar, învățarea devenind mai prietenoasă și mai motivantă.

- **Inducerea sentimentului de eșec**, ca urmare a încărcăturii mari de sarcini de învățare și neacordării de sprijin individualizat din partea profesorilor

Fiecare elev învață în mod diferit și are nevoie de un anumit tip de predare. Un mod unic de prezentare a cunoștințelor sau de organizare a învățării nu este suficient pentru a oferi tuturor elevilor dintr-o clasă șanse egale de succes. Este important să cunoaștem stilul de învățare al fiecărui elev și să le oferim tuturor șanse egale de a reuși, prin identificarea de soluții pedagogice alternative. Dacă ceea ce îi oferă profesorul unui elev nu corespunde nevoilor și intereselor sale, stilului său de învățare, el dezvoltă în timp sentimentul eșecului. Va crede în fiecare zi că are o problemă, că nu se poate adapta, că nu poate face față, că nu este suficient de inteligent, deși un sprijin educațional potrivit ar fi fost suficient pentru a reuși. De la sentimentul eșecului la comportamentul violent nu este decât un pas.

- **Încurajarea competiției între elevi și mai puțin a comunicării și cooperării**

Selecția, ierarhizarea și competiția între elevi care se produc foarte frecvent în școală, conduc la conflicte și violențe între copii, între copii și adulți.

Încurajați învățarea prin cooperare:

- Profesorul nu „predă”, ci creează un mediu favorabil învățării.
- Fiecare elev se simte liber să-și exprime propriile opinii și valori.
- Elevii au la dispoziție resurse de învățare pe care să le exploreze în grup.
- Fiecare elev își asumă responsabilități.
- Fiecare elev experimentează sarcini și roluri variate.
- Fiecare elev are timp și ocazii pentru dezvoltarea coeziunii de grup și a competențelor de comunicare.
- În grup sunt respectate și valorificate diferențele dintre elevi, precum și sunt recunoscute calitățile grupului.
- Profesorul încurajează ascultarea activă, comunicarea sinceră și deschisă.
- Profesorul utilizează conflictele ca situații de învățare, încurajând atitudinile de cooperare.
- Profesorul și elevii evaluează permanent competențele grupului și stabilesc obiective comune.

Resurse consultate și recomandate:

1. Valori comportamentale și reducerea violenței în școală. Dezvoltarea profesională a cadrelor didactice prin activități de mentorat (2009) coord. Marcela Claudia Călineci, București.
2. Ghid de educație nonformală în domeniul sănătății (2009) Centrul Media pentru Tineri, UNICEF, Chișinău.
3. Violența față de copii în Republica Moldova. Raport asupra studiului (2007) Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova, Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului al Republicii Moldova, UNICEF
4. Rolul și responsabilitățile personalului didactic în protecția și promovarea drepturilor copilului (2006) Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului. București.
5. Prevenirea și combaterea violenței în școală: ghid practic pentru directori și cadre didactice (2006), coord. M. Jigău, Buzău.
6. Bătăia părintească înseamnă violență. Ghid pentru profesioniști (2006) Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, UNICEF, Chișinău.
7. Violența în școală (2005) Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, București.
8. Strategii gen specifice de prevenție și intervenție în comportamentul agresiv (2005) Domnica Petrovai, Bogdana Bursuc, București.
9. <http://www.scribd.com/doc/39993374/Fenomenul-Violentei-Scolare-In>
10. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Infrastructuralitatea/Criminalitatea_editia_2010.pdf
11. http://www.dadalos.org/frieden_rom/grundkurs_2/typologie.htm
12. <http://www.cnpac.org.md> cu Centrul de resurse
<http://amicel.cnpac.org.md>